نشریه مطالعات آموزشی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارتش
سال اول، پیش شماره ۲، ویژه نامه آغاز سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
مقاله مروری

برنامه درسی پنهان و نقش آن در آموزش عالی

دکتر مژگان محمدی مهر[۱]

چکیده

سابقه و هدف: برنامه درسی به عنوان یک راهنما جهت انجام فعالیت‌های فرآیند آموزش تدوین می‌شود و به صورت رسمی در کتاب‌ها و سایر رسانه‌ها و در مراکز آموزش رسمی از پیش دبستانی تا دوره‌های آموزش عالی اجرا شده و مورد ارزشیابی قرار می‌گیرند. در این میان تجاربی وجود دارد که در تدوین برنامه درسی به آن‌ها توجه نمی‌شود، اما دانشجویان در طی فرآیند آموزش و یادگیری، آن‌ها را یاد گرفته و تجربه می‌کنند، به این دسته از یادگیری‌ها برنامه درسی پنهان می‌گویند. لذا هدف این مقاله سعی در شناخت و معرفی برنامه درسی پنهان در نظام آموزش عالی و دلایل ضرورت و اهمیت توجه به برنامه درسی پنهان است.

مواد و روش‌ها: روش مرور مقالات و مطالعه کتابخانه‌ای با کمک کلمات کلیدی انجام شد.

یافته‌ها: برنامه‌های درسی هدف‌های آموزشی مدون و آشکار دارد، عوامل دیگری که جزء برنامه درسی نیست و از دید و مشاهده برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی پنهان است وجود دارد که بر فکر وعواطف و رفتار دانشجویان اثر می‌کند و در اغلب موارد مؤثرتر از برنامه درسی رسمی عمل می‌کنند

بحث و نتیجه‌گیری: آنچه طراحان و برنامه‌ریزان درسی در نظام آموزش عالی برای رشد و تربیت دانشجویان طراحی و برنامه‌ریزی می‌کنند، برنامه درسی رسمی است و به جنبه‌های برنامه درسی پنهان توجه نمی‌گردد.

کلمات کلیدی: برنامه درسی، برنامه درسی پنهان، آموزش عالی

مقدمه

پوزنر (۱۹۹۵) در کتاب تجزیه و تحلیل برنامه درسی برای توضیح و تشریح بهتر برنامه‌ی درسی، پنج نوع برنامه درسی را معرفی می‌کند. که عبارتند از:

۱ - **برنامه‌ی درسی رسمی و صریح:** از این برنامه‌ی درسی به عنوان برنامه‌ی درسی مکتوب یا مستندی نام می‌برند که در آن چارت‌ها، فهرست رئوس مطالب، راهنمای برنامه‌ی درسی و فهرست هدف‌ها به دقت معرفی شده باشد.

۲ - **برنامه‌ی درسی عقیم:** هرگاه نظام برنامه‌ریزی درسی برخی از مفاهیم و مسائل را عملاً در برنامه‌های درسی نگنجاند و یا مطالب گنجانیده شده در برنامه‌های درسی یا کتاب‌های درسی با سن عقلی دانشجویان متناسب و برای آنها قابل فهم نباشد، برنامه‌ی درسی را برنامه‌ی درسی عقیم می‌نامند.

۳ - **برنامه‌ی درسی پنهان:** پیام‌های عمده‌ی برنامه‌ی درسی پنهان وجود دل مشغولی‌های عمده در خصوص جنسیت، طبقه، نژاد، قدرت و دانش محیط‌های آموزشی است.

۱- عضو هیئت علمی، مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ارتش
آدرس الکترونیک: Mojganmehr20@yahoo.com

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-24]

مفاهیم برنامه‌ی درسی پنهان (مستتر) از جمله مفاهیم بسیار ارزشمند و راه‌گشا در تفکر و عمل برنامه‌ریزی درسی است. برنامه‌ی درسی پنهان به تدریس متن غیررسمی و غیر ملموس نظام ارزش‌ها، هنجارها و طرز برداشتها و جنبه‌های غیرآکادمیک مراکز آموزش عالی و جنبه‌های غیررسمی مراکز آموزش عالی که متأثر از کل نظام تربیتی به فلسفهٔ حاکم، ساخت و بافت کلی جامعه باشد، اطلاق می‌شود. به عبارت دیگر برنامه‌ی درسی پنهان اجمالاً به مجموعه‌ای از یادگیری‌ها در نظام آموزش عالی اطلاق می‌شود که در بستر فرهنگ حاکم بر محیط آموزشی (دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی) و بدون آگاهی اعضای هیأت علمی و دانشجویان برای دانشجویان حاصل می‌شود.

۴- **برنامه‌ی درسی اجرایی یا عملیاتی:** شامل آن چیزی است که عملاً توسط استاد تدریس می‌شود و نیز دربرگیرنده این امر است که چگونه به فراگیران منتقل می‌گردد.

برنامه‌ی درسی فوق برنامه: شامل کلیه تجربیات برنامه ریزی شده‌ای است که از حیطه‌ی موضوعات درسی خارج است. این نوع برنامه‌ی درسی با عنایت به ماهیت داوطلبانه و پاسخگو بودن آن در قبال علایق و رغبت‌های فراگیران در نقطه مقابل برنامه‌ی درسی رسمی قرار می‌گیرد (۱).

مفهوم و تعریف برنامه درسی پنهان

فیلیپ جکسون، در سال ۱۹۶۰ واژه‌ی برنامه‌ی درسی پنهان را رسماً وارد ادبیات برنامه‌ریزی درسی کرد. ژیرو (۱۹۸۳) نظریه‌پرداز مشهور برنامه‌ی درسی پنهان در مقدمه کتاب خود تحت عنوان کتاب برنامه‌ی درسی پنهان و تربیت اخلاقی شکل‌گیری اصطلاح علمی برنامه درسی پنهان را همزمان با انتشار کتاب فیلیپ جکسون تحت عنوان زندگی در کلاس درس می‌داند (۲). تاکنون صاحبنظران و اندیشمندان حوزه‌ی مطالعات برنامه‌ی درسی، تعاریف مختلفی از برنامه‌ی درسی پنهان ارائه داده‌اند. در اینجا برخی از این تعاریف اشاره می‌شود:

آیزنر (۱۹۹۴) برنامه‌ی درسی پنهان را مجموعه‌ای از یادگیری‌ها در نظام آموزشی می‌داند که در بستر فرهنگ حاکم بر محیط آموزشی و بدون آگاهی اعضای هیأت علمی و دانشجویان برای دانشجویان حاصل می‌شود (۳).

رابی آسبورکس (۲۰۰۰) برنامه‌ی درسی پنهان را چنین تعریف کرده است برنامه‌ی درسی پنهان متشکل از پیام‌های ضمنی جو اجتماعی مراکز آموزشی است که نوشته نشده است ولی توسط همه احساس می‌شود. برنامه‌ی درسی پنهان بدنهٔ دانشی است که دانشجویان را به سهولت از طریق بودن هر روزه در محیط دانشگاه، هضم می‌کند (۴).

بلوم (۱۹۸۱) برنامه‌ی درسی را شامل برنامه‌ی درسی آشکار و پنهان می‌داند به اعتقاد او برنامه‌ی درسی آشکار، شامل مقاصد، اهداف، قوانین و مقررات مکتوب دانشگاه و مراکز آموزش عالی است. در مقابل برنامه‌ی درسی پنهان را غیرمدون و تعریف نشده می‌داند. او می‌گوید برنامه‌ی درسی پنهان در نظام آموزشی در زندگی روزمره و تعامل در محیط‌های یادگیری شکل می‌گیرد. از نظر بلوم برنامه‌ی درسی، هم فرایند است و هم نتیجه، هم پنهان است و هم آشکار، هم ذاتی است و هم رفتاری (۵).

می‌توان گفت برنامه‌ی درسی پنهان، جزء برنامه‌ی درسی رسمی نیست و از دید و مشاهدهٔ برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی درسی آموزش عالی پنهان است و در فکر و عواطف و رفتار دانشجویان اثر می‌کند و در اغلب موارد مؤثرتر از برنامه‌ی درسی پیش‌بینی شده عمل می‌نمایند. قوانین و مقررات دانشگاه، جو دانشگاه، رابطه و تعامل اعضای هیأت علمی و دانشجویان از اهم این عوامل هستند. از تأثیر این عوامل تفکر، نگرش‌ها و گرایش‌هایی در دانشجویان شکل می‌گیرند که در ادبیات برنامه‌ی درسی، این تأثیرات را برنامه‌ی درسی پنهان تلقی می‌نمایند. برنامه‌ی درسی پنهان شامل تدریس ضمنی، غیررسمی و غیرملموس نظام ارزش‌ها، هنجارها، طرز تلقی‌ها و جنبه‌های غیر ملموس دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی است

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-24]

که متأثیر از کل نظام تربیتی و بافت کل جامعه است (۶).
آهولا (Ahola) در سال ۲۰۰۲ در مطالعه‌ی پژوهشی که بر روی برنامه‌ی درسی پنهان در نظام آموزش عالی در دانشگاه تارکای فنلاند انجام داد، پیرامون برنامه‌ی درسی پنهان در نظام آموزش عالی به ارائه چارچوبی مفهومی پرداخته که عبارت از: یادگرفتن یادگیری، یادگرفتن حرفه، یادگیری برای متخصص شدن، یادگیری قواعد بازی دانشگاهی (۷).
نظریه‌پردازان، اهمیت توجه به برنامه‌ی درسی پنهان در نظام آموزش عالی را مورد تأکید قرار داده و ضمن انتقاد به نظریه‌پردازان انتقادی که توجهشان به برنامه‌ی درسی پنهان را تنها معطوف به تعلیم و تربیت همگانی نموده‌اند، عرصه‌ی آموزش عالی را صحنه‌ای برای مطالعه مهارت‌آموزی، پرورش، اجتماعی شدن و تغییرات اجتماعی دانسته‌اند (۸).
براساس تعاریف فوق می‌توان این استنباط را کرد که همه‌ی تعاریف از نظر مفهومی به طور مستقیم یا غیر مستقیم، مفهوم برنامه‌ی درسی پنهان را در مقابل مفهوم برنامه‌ی درسی رسمی یا آشکار قرار داده‌اند. همچنین برنامه‌های درسی پنهان را یادگیری چیزهایی غیر از اهداف رسمی و صریح نظام آموزشی می‌دانند که برای دانشجویان در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی حاصل می‌شود. پورتلی (Portelli) (۱۹۹۳) مفاهیم برنامه‌ی درسی پنهان را براساس مطالعات انجام شده در چهار دسته تقسیم‌بندی می‌کند.

- برنامه‌ی درسی پنهان به عنوان انتظارات غیررسمی یا پیامهای غیرصریح اما مورد انتظار
- برنامه‌ی درسی پنهان به عنوان پیام‌ها یا نتایج قصد شده‌ی یادگیری
- برنامه‌ی درسی پنهان به عنوان پیام‌های غیرصریح ناشی از ساختار آموزشی
- برنامه‌ی درسی پنهان به عنوان آنچه که دانشجو خلق می‌کند (۹).

کول بی (Coulby) (۲۰۰۰) بیان داشته افراد فکر می‌کنند آنچه که در مدارس و دانشگاه‌ها یاد گرفته‌اند، درست، ارزشمند و تماماً سودمند است و کسانی که تحصیلات خود را سپری می‌نمایند این احساس را برای خود نگه می‌دارند آنچه که یاد گرفته‌اند، همان چیزی است که می‌بایست یاد بگیرند (۱۰).
اکر (Acker)، به تعامل عملکرد استادان راهنمای پایان نامه‌های تحصیلی با برنامه‌ی درسی پنهان اشاره نموده و میزان پاسخدهی به انتظارات دانشجو و سرعت پیشرفت در گام‌های مرحله بندی شده، انعطاف و تحمل در نگارش، ساختاردهی فصول و شکل دهی سبک نگارش، سهولت بخشی به انتشار یافته‌ها و رعایت اصول اخلاقی حاکم در پژوهش برای انتشار نام استاد راهنما را از جمله مواردی می‌داند که توسط دانشجوی هر رشته‌ای فراگرفته می‌شود (۱۱).

رابطه تدریس با برنامه‌ی درسی پنهان

برنامه‌ی درسی پنهان بعد غیرقابل پیش‌بینی یادگیری است. استادان به طور همدل در طراحی آموزشی به عوامل آشکار موارد در تدریس توجه می‌کنند و از عوامل پنهان غافل می‌مانند. لازم است عوامل اساسی مؤثر در شکل‌گیری برنامه‌ی درسی پنهان شناسایی و آشکار شوند و تا حدودی در طراحی و اجرا تحت ضابطه و کنترل درآیند. یکی از عوامل که در کم کردن فاصله بین برنامه‌ی درسی رسمی و پنهان تأثیر دارد، مشارکت دانشجویان در جریان آموزش است. در صورت مشارکت آنان در طراحی و اجرای تدریس، فعالیت‌های یادگیری را با اهمیت تلقی خواهند کرد و با علاقه و آگاهی برای یادگیری و نایل شدن به هدف‌های آموزشی تحصیل خواهند نمود. عامل دیگر، آگاهی برنامه ریزان و استادان از عوامل غیر آشکاری است که در آموزش مؤثر است. برای مثال وقتی که استاد بداند نوع برخورد او در ارزشیابی از آموخته‌های دانشجویان و آثار ارزشیابی مؤثر است سعی می‌کند رفتار خود را به منظور تقویت ارزشها و گرایش‌های مطلوب تنظیم نماید. یا وقتی که متوجه شود طرز تلقی‌های او درباره رابطه استاد و دانشجو

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-24]

در کلاس درس و نقش یادگیری دانشـجو (منفعل بودن فعال بودن) در شـکل‌گیری طرز تلقی دانشـجویان اثر دارد سـعی می‌کند روابط آموزشی داخل کلاس درس را به صورت مفید و اثربخش سازمان دهد. بنابراین استادان باید عوامل مؤثر در برنامه‌ی درسی پنهان را شناسایی کند و با در نظر گرفتن آنها در طراحی و اجرای آموزشی، منطقی‌تر عمل نماید (۸).

عوامل مؤثر در شکل‌گیری برنامه‌ی درسی پنهان

۱ - معماری و کیفیت ساختمان دانشکده یا دانشگاه

با توجه به دست‌آوردهای مفید «علم ارتباطات» صاحب‌نظران این رشـته معتقدند آموزش‌های غیر کلامی و رفتار غیربیانی بیش از سـایر عوامل در انتقال پیام به فراگیران نقش دارند. بر همین اسـاس، هال یکی از صاحب‌نظران حوزه ارتباطات در نظریه‌ی خود به نام زبان«صامت» معتقد اسـت «فضا سـخن می‌گوید» و «زبان حرف می‌زند» پس عبارت مراکز آموزشـی و عناصـر تشـکیل‌دهندهٔ آن ماننـد رنگ، نور، صدا، تجهیزات حیاط دانشـکده یا دانشـگاه، راهروهای تنگ و طولانی همه و همه اثرات آموزشـی و تربیتی دارند. دانشـکده زیبا و سرسبز، نشاط و شادابی را به ارمغان آورده، یادگیری را آسان می‌کند، برعکس مراکز آموزشـی تنگ و کوچک و کلاسـهای کم نور، تخته فرسـوده و صندلیهای شکسـته رغبت به درس، بحث و یادگیری را شاید برای همیشه از بین ببرند (۱۲).

۲ـ ساختار اجتماعی و اداری دانشکده یا دانشگاه

در دایره‌المعارف برنامه‌ی درسـی اشـاره شده است، برنامه‌ی درسی رسمی مراکز آموزشی تنها یک بخش از کل سازماندهی مراکز آموزشـی اسـت که بر آموزش اجتماعی فراگیران اثر می‌گذارد. دانشجویان مطالب زیادی از برنامهٔ درسی غیررسمی را که مستقیماً متأثر از سازمان سیاسی و اجتماعی دانشگاه است، فرا می‌گیرند. در بیشـتر دانشـگاهها تصمیم‌گیری به نوک هرم اجتماعی دانشگاه، یعنی رئیس می‌رسد و این جو، خط اقتدار و کنترل جامعه‌ای مانند دانشگاه را به دانشجویان می‌آموزد (۱۳). سـیلور و الکسـاندر اظهار می‌دارند، بسیاری از جامعه‌شناسان این جنبه فرآیند مراکز آموزشی، ساختار بوروکراتیک دانشگاه را به عنوان یک عامل اصلی در اجتماعی شدن فراگیران تلقی می‌کنند. عناصری که به سـادگی قابل تشـخیص است عبارتند از: تمامی نظام طبقه‌بندی که در مرکز آموزشی به خدمت گرفته شده است (کلاسهای دانشگاه، گروه‌بندی، سازماندهی عمودی سـطوح دانشـگاه، شیوه‌های ارتقاء شایسـتگی برای فعالیتها) روشـهای ارزشـیابی (آزمونها، نمره‌گذاری، قوانین انضباطی، محدودیتها، روشهای تنبیه و...) (۱۴).

۳ - ارتباط متقابل اعضای هیئت علمی و دانشجویان

طرز تلقی و رفتار اعضای هیئت علمی از عوامل بسیار مهم در تشکیل طرز تلقی‌های دانشجویان می‌باشد. اگر اعضای هیئت علمـی در کلاس درس، آزادبرخـورد کنـد و فرصـت کافی و مؤثر در اختیار دانشـجویان قرار دهد تلاش، توانایی و حس اعتماد به نفس را در او تقویت می‌کند. اگر امیال و خواسته‌ها و نظرات خود را محور قرار دهد و با رویه سلطه‌گری برخورد نماید مانع بروز توانایی‌ها می‌شـود و در دانشـجویان گرایش سـلطه‌گری به دیگران را پرورش می‌دهد. بعلاوه جهت‌گیری اقتصادی، طبقاتی و فرهنگی اعضای هیئت علمی نیز در طراحی و اجرای تدریس و رابطه با دانشجو مؤثر است. اعضای هیئت علمـی کـه امکانـات مادی را ارزش مهم تلقی کند محورمان از امکانـات مـادی را محرومـان از یک ارزش تلقی خواهد کرد و متناسـب با آن عمل خواهد نمود. همچنین رفتار دانشـجویان در تصمیم‌گیری اعضای هیئت علمی مؤثر اسـت. دانشـجوی که به مشـارکت در فعالیتهای آموزشـی تمایل نشـان می‌دهد، در ارتباط بادیگران با نظر مثبت عمل می‌کند و رفتارهای ضد اجتماعی مانند پرخاشگری را کنترل می‌کند، علاقه به همکاری دانشـجویان و احترام و ارج نهادن به دانشـجو را در اعضای هیئت علمی برمی‌انگیزد؛ بعلاوه دانشجویانی که تکالیف خود

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-24]

را به خوبی انجام می‌دهند و از دستورات و توصیه‌های اعضای هیئت علمی اطاعت می‌کنند در عملکرد اعضای هیئت علمی اثر می‌کنند.

۴- روابط میان فردی دانشجویان با کارکنان و با یکدیگر

در درون دانشگاهها و مراکز آموزش عالی به صورت رسمی یا غیررسمی روابط انسانی متعدد شکل می‌گیرد و هر کدام آثار تربیتی خاص خود را دارند. یکی از اینگونه روابط، روابط کارکنان و اعضای هیأت علمی با دانشجویان می‌باشد. موضع‌گیری و طرز تفکر و نگرشهای افراد و اداره کننده‌ی مراکز آموزش در این زمینه بسیار قابل ملاحظه است. اگر کارکنان برداشتهای طبقاتی ویژه‌ای داشته باشند نوع زندگی دانشجویان در تصمیم‌گیریهای تربیتی تأثیر می‌کند. فرزندان طبقه‌ای که نزد کارکنان مراکز آموزش عالی اهمیت بالاتری دارند از توجهات ویژه برخوردار خواهند شد و دانشجویان طبقات دیگر از چنین توجهی محروم خواهند ماند.

علاوه بر تأثیر کارکنان، فرهنگ دانشجویان و گروههای دوستی نیز آثار خاص خود را دارند. دانشجویان از ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی یکدیگر تأثیر می‌پذیرند، ممکن است دانشجویان خانواده‌های مرفه که فرهنگ خاص خودشان را دارند و آداب و معاشرت آنها فرق می‌کند با دیدن دانشجویان خانواده‌های کم درآمد یا تنگدست مغرورتر و از خود راضی‌تر شوند و در مقابل دانشجویان خانواده‌های کم درآمد احساس کمبود و حقارت کنند. هر یک از این دو حالت جزیی از برنامه درسی پنهان دانشجویان را تشکیل می‌دهد.

۵- جو اجتماعی دانشگاه

جو اجتماعی دانشگاه، گروههای مختلف اجتماعی ـ اقتصادی و نگرشهای متفاوتی که فرزندان افراد این گروهها با خود به دانشگاه می‌آورند، از طریق صحبتها و بحثهای دانشجویان و نحوهٔ برخورد آنها با هم تأثیرات عمیق تربیتی را به وجود می‌آورد که در جامعه ما هنوز مطالعه دقیقی در مورد آنها انجام نگرفته است.

۶- مواد متن

مواد متن کتاب، نوع مثالهایی که کتاب درسی دربر دارد زبانی که استخدام کرده است، عکسها، نمودارها، تأکیدها و... همه و همه اثرات آموزشی ضمنی داشته مصداق برنامه درسی پنهان است (۱۶، ۱۵).

بحث و نتیجه‌گیری

جمع بندی نظرات اندیشمندان و نظریه پردازان برنامه‌ی درسی بیان می‌دارد، برنامه‌ی درسی پنهان در بسیاری از جنبه‌ها از برنامه‌ی درسی آشکار، موثرتر، آموخته‌های آن پایدارتر و از گستردگی فراگیرتری برخوردار است. یادگیری پنهان نه تنها نگرش و رفتار افراد بلکه کل فرایند تعلیم و تربیت را تحت تاثیر قرار می‌دهد. برنامه‌ی درسی پنهان تا حدود زیادی ارتباط مستقیم با امور آموزش رسمی داشته و بر آن اثر می‌گذارد، بنابراین تاثیر برنامه‌ی درسی پنهان به منظور ارتقاء شیوه‌های تدریس، بهبود امور آموزشی، اجتماعی، رفتاری و فرهنگی هنوز به قوت خود به ویژه برای مراکز آموزش عالی باقی است. زیرا نسبت به مدارس، برنامه‌ی درسی رسمی در مراکز آموزش عالی از نظم و دیسپلین خاصی پیروی می‌کند که ناخودآگاه دلایل و علل زیادی برای ایجاد شرایط برنامه‌ی درسی پنهان به وجود می‌آورد. از آن جایی که تحصیل در مراکز آموزش عالی بینش و افکار کاملاً متمایز با مدرسه را می‌طلبد، دانشجویان به محض ورود به دانشگاه یاد می‌گیرند از آنها چه انتظاراتی می‌رود، چه چیزهایی مجاز و چه چیزهایی خطا و ناصواب است. بنابراین می‌توان ادعا کرد که برنامه‌ی درسی رسمی و پنهان انحصاراً یک مقوله دووجهی نیست، اما شکل دهنده‌ی یک مکانیسم پیچیده تولید و بازتولید است. زیرا یادگیری مکانیسم‌های اجتماعی و تکنیک‌های علمی در محیط‌های

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-24]

دانشگاهی یک فرایند طولانی اجتماعی نشات گرفته از باورها، ارزش‌ها، هنجارها، طبقات اجتماعی، مسائل فرهنگی و در یک کلام فرهنگ حاکم بر محیط است (۷).

با توجه به توضیحات ارائه شده و واقعیت‌های فعلی حاکم بر محیط‌های دانشگاهی لازم است طبیعت پنهان برنامه‌ی درسی غیر مدون، روشن شده و به طور کامل مورد آزمایش، تجزیه و تحلیل و ارزشیابی قرار گیرد. آثار برنامه‌ی درسی پنهان بر روی افراد مختلف متفاوت است. این آثار هم جنبه مثبت و هم جنبه منفی و مخرب دارد، لیکن به دلیل عدم کارایی و توفیق مولفه‌های برنامه‌ی درسی رسمی، دامنه‌ی آثار منفی و مخرب آن بیشتر و تاثیرات نامطلوب آن پایدارتر است. تأثیراتی که می‌تواند متضاد با اهداف کلی نظام آموزش عالی باشد. آنچه طراحان و برنامه‌ریزان درسی در نظام آموزش عالی برای رشد و تربیت دانشجویان طراحی و برنامه‌ریزی می‌کنند، برنامه‌ی درسی رسمی است. برنامه‌های درسی هدف‌های آموزشی مدون و آشکار دارد، عوامل دیگری که جزء برنامه‌ی درسی نیست و از دید و مشاهده برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی پنهان است وجود دارد که بر فکر و عواطف و رفتار دانشجویان اثر می‌کند و در اغلب موارد مؤثرتر از برنامه‌ی درسی رسمی عمل می‌کنند. قوانین و مقررات دانشگاه، جو اجتماعی دانشگاه، رابطه و تعامل اعضای هیأت علمی و دانشجویان از اهم این عوامل هستند. از این رو هر چه نظام آموزش عالی ضعیفتر باشد، برنامه‌های درسی پنهان در نظام آموزش عالی بیشتر می‌شود. اگر نظام برنامه‌ریزی درسی رسمی و صریح آموزش عالی به نحوی پیام‌های پنهان را آشکار کند و تحت نظارت درآورد می‌تواند برنامه‌های درسی پنهان را تحت پوشش بگیرد. بنابراین برنامه‌ریزان با توجه به این مفاهیم جدید، باید تعمق تحلیلی بیشتری در امر فضاهای تربیتی و برنامه‌های درسی داشته باشند و بدانند که دنیا و زندگی در کلاس درس خیلی عمیقتر و ریشه‌دارتر از تصوراتی است که غالباً در برنامه‌ی درسی رسمی ترسیم می‌شود. نتیجه آنکه دست‌اندرکاران برنامه‌ریزی درسی رسمی نظام آموزش عالی باید عناصر برنامه‌ی درسی پنهان را به عنوان یک جعبه سیاه آموزشی همواره مدنظر قرار دهند.

References

۱- فتحی واجارگاه کوروش. برنامه درسی به سوی هویت‌های جدید. جلد اول.تهران، انتشارات آییژ. ۱۳۸۶

2- Giroux. Henry, David Purpel. The hidden Curriculum and Moral Education: Mccutchan Publishing coporation.1983

3- Eisner. E. The Educational imagination, New york Macmilan pulishing. Co.1985

4- Ausbrooks.R.What is school hidden curriculum teaching your child? www.parentingteens.com.2000

5- Bloom. B.S. All our children: a primer for parents teachers and other Education NC crow hin, York.1981

۶- قورچیان، نادرقلی، تحلیلی از برنامه درسی مستمر، بحثی نو در ابعاد ناشناخته آموزشی، تهران؛ فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی شماره ۵. ۱۳۷۳

7- Sakari Ahola. Hidden Curriculum in Higher Education: something to fear for or comply to?. Research Unit for the Sociology of Education University of Turku.Paper presented Innovations in Higehr Education 2002 Conference.August 30 - september 2,2002

8- Margolis,Eric.Hidden Curriculum in Higher Education. Londan;UK.2001

9- Portelli John. Exposing The Hidden Curriculum. J Curriculum Studies.1993.25 (4).

10- Coulby D. Beyond the national curriculum.London: Routledge - Flamer.2000

11- Acker Sandra.The Hidden Curriculum of Disseration Advising.In: Margolis, Eric.Hidden Curriculum in Higher Education. Londan; UK.2001

۱۲- نوید، مهدی، پیام مدرسه؛ تهران، نشر سازمان نوسازی و توسعه و تجهیز مدارس کشور.۱۳۷۳

13- Lewy, Arich.International Encychlopedia of curriculum pergamon press. 1991

۱۴- سیلور و الکساندر. برنامه‌ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر. ترجمه غلامرضا خوی‌نژاد، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.۱۳۸۴

۱۵- ملکی، حسن، برنامه‌ریزی رسمی، (راهنمای عمل) تهران؛ انتشارات مدرسه.۱۳۸۶

16- Wendy M.Tietz.Women and Men in Accounting Textbooks: Exploring the Hidden Curriculum.Issues in Accounting Education;Agu 2007; 22; 3.pp 459 - 480

[Downloaded from nama.ajaums.ac.ir on 2026-11-24]